

SVOBODNÉ ROZHLEDY

PROSTOR PRO LIBERÁLNĚ-KONZERVATIVNÍ DISKUSI

O B S A H

Přínos George J. Stiglera teorii regulace

Ochrana svobody projevu v USA

Státem posvěcené „právo“ na svobodu slova nepotřebujeme

Já, tužka

Test: Jste liberál, konzervativec či socialista?

SVOBODNÉ ROZHLEDY

PROSTOR PRO LIBERÁLNĚ-KONZERVATIVNÍ DISKUSI

O B S A H

Úvodní slovo	3
Přínos George J. Stiglera teorii regulace	4
<i>Čeho nemůžeš dosáhnout sám, hled', aby pro tebe udělal stát.</i>	
MOJ M Í R H A M P L	
Ochrana svobody projevu v USA	11
<i>Ne každá řeč vyjadřuje populární myšlenky, avšak šíření různých myšlenek a otevřená diskuse jsou fundamentální pro demokratickou společnost.</i>	
M A R T I N S C H M A R C Z	
Státem posvěcené „právo“ na svobodu slova nepotřebujeme	13
M A R T I N S C H M A R C Z	
Já, tužka	17
<i>Pochopme, že většina věcí na světě funguje aniž bychom je museli chápat.</i>	
L E O N A R D E. R E A D (PŘELOŽIL MARTIN ČIHÁK)	
Test: Jste liberál, konzervativec či socialista?	22
<i>Pochybujete někdy, zda jste spíše konzervativec, liberál nebo socialista?</i>	
<i>Přestaňte se trápit pochybnostmi a vyplňte náš test.</i>	
M A R T I N P E T I K	

TOTO ČÍSLO VYŠLO S PŘÍSPĚNÍM
SUPPORTED BY A GIFT FROM

James H. Ottaway Jr.
Senior Vice President
Dow Jones & Company, Inc.
Publisher of The Wall Street Journal Europe

SVOBODNÉ ROZHLEDY

jsou liberálně konzervativní revue

SVOBODNÉ ROZHLEDY

nesledují každodenní politický horizont

SVOBODNÉ ROZHLEDY

se orientují na dlouhodobá politická, ekonomická, sociální
a filosofická témata

SVOBODNÉ ROZHLEDY

jsou prostorem pro liberálně-konzervativní diskusi

SVOBODNÉ ROZHLEDY

PROSTOR PRO LIBERÁLNĚ KONZERVATIVNÍ DISKUSI

SVOBODNÉ ROZHLEDY - Prostor pro liberálně-konzervativní diskusi

Vydává: Společnost pro občanský rozhled

Adresa redakce: Nový lesík 2/942, 162 00 Praha 6, rozhledy@usa.net

Registrace: MK ČR č. 7777

ISSN 1211-8583

Podávání novinových zásilek povolila Česká pošta, s.p. - Odštěpný závod Praha
č.j. nov 6323/97 ze dne 21.11.1997

Šéfredaktor: Daniel Münich (tel. 02/240 05 175, munich@cesnet.cz)

Redakce: Martin Čihák (tel. 02/240 06 107, martin_cihak@koba.cz)

Radek R. Dyntar

Ladislav Flegl

Pavel Kohout

Petr Plecítý

Michal Tošovský

Michal Zapletal

Jazyková redakce: Jan Bočan

Copyright: Společnost pro občanský rozhled tímto umožňuje reprodukovat materiály uveřejněné
ve Svobodných rozhledech za předpokladu, že bude uveden zdroj. Výše uvedené se netýká článků,
u kterých bude uvedeno „Všechna práva vyhrazena“.

Vážení čtenáři,

s podzimem se Vám do rukou dostává již sedmé číslo liberálně-konzervativní revue *Svobodné rozhledy*. Věříme, že jste si během dvou let tento časopis oblíbili nebo se tak brzy stane v případě, že se Vám časopis dostal do rukou dnes poprvé.

V rámci tohoto čísla Vám přinášíme příspěvek Mojmíra Hampla, který se zabývá přínosem známého ekonoma George J. Stieglera k tématu regulace. O jeho přesvědčení, že na hospodářských regulacích a omezeních volné soutěže překážkami všeho druhu mají největší zájem regulované subjekty samotné, se nakonec můžeme přesvědčit v našem každodenním životě. V článku tak možná naleznete i odpověď na šířavou otázku, proč tak dlouho po pádu komunismu máme stále ještě tolik podniků ve státním či polostátním vlastnictví.

Další stať tohoto čísla, již klasický článek *Já, tužka* od Leonarda E. Reada, jedinečným způsobem ozřejmuje často pomíjené složitosti společenské kooperace mezi námi jednotlivci. Lidská neschopnost prohlédnout hloubku složitých procesů vedoucích k uspokojování většiny našich životních potřeb způsobuje u mnoha jednotlivců stres, od kterého je jen krůček k volání po státní intervenci. Cenou za toto pomýlení jsou však téměř vždy vysoké náklady, nedostatečná kvalita a především ztráta svobody ve prospěch rozpínavého státu.

Také díky existující svobodě projevu si teď můžete číst Svobodné rozhledy. Článek Martina Schmarcze dokazuje, že svoboda projevu není samozřejmost, ale hodnota vyžadující permanentní obranu.

Pokud jste spolu s námi přesvědčení, že se Svobodné rozhledy berou i za Vaši svobodu, můžete v tomto úsilí napomoci dobrovolným finančním příspěvkem. Časopis totiž vychází právě díky přízni svých čtenářů (instrukce najdete na konci).

Příjemný podzim se *Svobodnými rozhledy* Vám přeje

Daniel Münich, šéfredaktor

Přínos George J. Stiglera teorii regulace

MOJMÍR HAMPL

1. ÚVOD

George J. Stigler je v dějinách ekonomické vědy bezpochyby unikátní a naprosto nezaměnitelnou postavou. I ve srovnání s velmi plodnými autory vyniká jeho dílo kvantitou (publikoval více než třicet knih a na sto odborných statí a článků) a kvalitou (oceněnou kromě jiného i Nobelovou cenou za ekonomii

za rok 1982). Naprosto ojedinělá na jeho práci je však kromě zmíněných dvou aspektů i neuvěřitelná šíře jeho badatelského záboru. Stigler zásadním způsobem obohatil mikroekonomickou teorii oligopolu¹, dále teorii ceny² nebo teorii monopolu. Spolu s přítelem G. Beckerem významně ovlivnil i formování nové teorie preferencí a neopomenutelné je i jeho novátorské zpracování teorie informací. Na makroekonomické úrovni se zabýval problémy nezaměstnanosti a produkční funkce a svými úvahami o roli státu v ekonomice přispěl i k teorii hospodářské politiky. Srovnáním ekonomické a politické soutěže se též spolupodílel na formování základů teorie veřejné volby. Zabýval se však i problematikou didaktiky ekonomických předmětů

nebo obecnými otázkami metodologie vědy.

George Stigler je tak přesným opakem vědců typu Poppera, Canettiho či v ekonomii Coase, jejichž celoživotní dílo je mož-

no považovat tu s většími, tu s menšími výjimkami za neustálé rozpracovávání jedné ústřední myšlenky či otázky, která se v jejich pracích vynořuje již na počátku badatelské kariéry a pro-

vází je prakticky po celý život.³ Existuje-li ve vědeckém světě učené dílo, které představuje přesný opak tohoto přístupu, pak je to bezpochyby dílo Stiglerovo. Stigler není vědcem jedné, byť zásadní a nepřehlédnutelné myšlenky, ale naopak vyhledavačem zásadních otázek a neotřelých odpovědí v naprosto neuvěřitelné škále problémových míst. Tato šíře záboru je dále u Stiglera doplněna i schopností uvažovat a pracovat na několika odlišných problémech paralelně, což také nebývá u učenců pravidlem.

Pro badatele zabývající se problematikou ekonomické regulace je štěstím, že Stigler kromě všech výše zmíněných oblastí věnoval část svého nekonečného úsilí a energie i této problematice. Tak jako téměř ve všech

***Stigler je vyhledavačem
zásadních otázek
a neotřelých odpovědí
v naprosto neuvěřitelné
škále problémových
míst.***

výše zmíněných oblastech je totiž i zde možno považovat jeho přínos za zásadní.

2. STIGLEROVY NOVÉ OTÁZKY A ODPOVĚDI V TEORII REGULACE

2.1 *Od měření efektů regulace k jejím kořenům*

Stigler napsal v průběhu let 1962-1966 nejméně tři významné práce týkající se teorie regulace. Některé texty používaly na svou dobu poměrně pionýrskou empirickou metodu a Stigler v nich jako jeden z prvních začal systematicky využívat elementární statistické a ekonometrické metody pro výzkum závislostí, které se pak postupem času staly neodmyslitelnou součástí empirického výzkumu v jakékoli části ekonomické vědy. Tyto práce byly věnovány především regulacím v oblasti trhu cenných papírů, antimonopolního zákonodárství či sazeb za elektrickou energii.⁴

Jak však Stigler (1993) přiznává ve své přednášce při příležitosti udělení Nobelovy ceny za ekonomii, zásadní otázka v problematice regulace jej napadla teprve po provedení těchto prvotních empirických výzkumů. Citujme přímo autora (Stigler, 1993, str. 484): „Zkoumání těchto problémů (tím je míněna regulace - pozn. překladatele), významně podpořené s tím související prací kolegů a studentů, mne postupně utvrzovalo v nutnosti položit si otázku, která měla správně bít do očí již od počátku: proč se stát v oblasti regulace vůbec angažuje?“

Tato otázka by nám dnes mohla připadat triviální, ale připomeňme si, že až do jejího položení se ekonomové zabývalí se teorií

regulace zaměřovali téměř bez výhrad na měření dopadů regulace na rovnováhu na jednotlivých trzích. Samotné dopady však jsou již jen důsledkem vzniknuvších regulací, jejichž počátek zůstává i po jejich rozkrytí zahalen tajemstvím.

Citujme ještě jednou z již zmíněného Stiglerova textu (1993, str. 485): „Ekonomové byli mnohem úspěšnější v měření efektů různých opatření než ve vysvětlování důvodů jejich přijetí. Vysvětlení spočívá v tom, že efekty politiky je možné ke studiu vybrat a zpravidla jsou ke studiu vybírány snadněji měřitelné efekty. Tuto volbu nemáme, je-li třeba odpovědět na otázku, proč vůbec Spojené státy přijaly v roce 1890 antitrustovou politiku.“ Otázka regulace je tak postavena zcela nově. Už nás nesmí zajímat jen to, proč je soukromé vlastnictví

Je třeba si položit otázku, proč se stát v oblasti regulace vůbec neangažuje.

efektivnější než státní nebo jaké externí efekty vyvolávají regulace jistých odvětví. Musí nás zajímat otázka obecnější: Proč nás vůbec

napadlo, že stát by měl vlastnit a regulovat?

Odpověď na tuto otázku se Stigler snaží najít v dnes již klasickém textu *The Theory of Economic Regulation* z roku 1971, který je do značné míry vyvrcholením jeho předchozích prací v tomto oboru a jeho znalost tvoří základní výbavu vědce zabývajícího se teorií regulace.⁵ Protože toto dílo shrnuje předchozí Stiglerovy poznatky, můžeme pro pochopení je-ho přístupu předchozí práce přeskočit a začít právě až výkladem tohoto textu, ve kterém se tak či onak odráží všechna předchozí Stiglerova práce věnovaná teorii regulace. Svým způsobem tak můžeme „přeskočit čas“, který Stiglerovi zabralo hledání výše zmíněné zásadní otázky.

2.2 Kdo má prospěch z regulace?

Až do příchodu Stiglerovy teorie převažovaly v zásadě dvě vysvětlení pro existenci státních regulací v mnoha oblastech. Jedno starší a konvenčnější, druhé v době psaní Stiglerova textu poměrně nové a revoluční.

První můžeme nazvat *regulací v zájmu veřejném*. Podle tohoto vysvětlení je regulace iniciována primárně veřejností k její ochraně a prospěchu, případně k ochraně, prospěchu a zvýhodnění některé její menší skupiny. Náklady regulace je v takovém případě možno fakticky považovat za náklady sociálních a politických cílů, které sama od sebe žádá po státu veřejnost, přičemž politici jí jako prostředníci skrze stát tyto cíle zajišťují. Toto vysvětlení však považuje poněkud naivně stát, politiky a státní byrokracii za automatické vykonavatele veřejného blaha, tedy za ony pověstné „neutrální eunuchy“, což jako zavádějící přístup napadá a vyvrací zejména Niskanen (1971).

Druhé vysvětlení můžeme nazvat *regulací v zájmu regulujících*. Je založeno především na průkopnických pracích z oblasti teorie veřejné volby, např. Tullock (1965), které předpokládají, že iniciátorem regulací jsou politici, či státní aparát a to z toho důvodu, že regulace jistých oblastí jim může přinášet osobní prospěch v podobě prostředků na volební kampaň, zajištění si podpory jistých nátlakových skupin, či přímo nelegálních prostředků do jejich kapsy.

Ani jedno z těchto vysvětlení Stiglera neuspokojuje, přestože druhé z nich nezavrhne a shledává na něm mnoho racionálního. (Jak nakonec uvidíme dále, sám do značné míry argumentů teorie veřejné volby využije při svém vlastním bádání.)

Podle Stiglera je prvotního iniciátora re-

gulace nutné hledat jinde. Podle zásady pod svícnem je největší tma, nachází Stigler iniciátora regulace v samotných regulovaných odvětvích a oblastech. Poptávka po regulaci nevzniká podle něj primárně tak, že by jedna skupina chtěla regulovat skupiny jiné, ale nejčastěji tak, že jisté odvětví, oblast či profese vyžadují uvalení regulace na svůj vlastní obor podnikání. Tento přístup můžeme nazvat *regulací v zájmu regulovaných*.

Regulace je vytvářena regulovanými a pro regulované, dal by se v krátkosti shrnout Stiglerův pohled na věc. Regulace je vždy navržena a prakticky aplikována tak, aby maximálně respektovala užitky a výnosy těch, kteří budou navrhované regulaci podléhat.

Je naivní považovat stát, politiky a státní byrokracii za automatické vykonavatele veřejného blaha, tedy „neutrální eunuchy“.

Stigler k intuitivnímu pochopení tohoto přístupu nabízí sugestivní příklad importních kvót na dovoz ropy uplatňovaných v tehdejší době v USA. Ptá se, proč tak mocné odvětví

amerického průmyslu jakým je rafinérství, nepreferuje místo nepřímé pomoci v podobě kvót raději přímé dotace do odvětví ve stejné výši, kterou nepřímo americkou ekonomiku tyto kvóty stojí. Stiglerova odpověď je jednoduchá. Při přímé finanční podpoře by se stávající členové chráněné skupiny museli o danou sumu prostředků dělit s každým novým příchozím do odvětví. Přímý finanční užitek každého stávajícího člena by tak byl nižší. Dodatečné dotace pro další příchozí se nemusejí na státu vydobýt lehce, a pokud se i vybojují, tak většinou se zpožděním. Kvóty naopak fungují spolehlivě a kontinuálně pro všechny a v průběhu celého fiskálního roku bez nutnosti dodatečného vyjednávání se státním rozpočtem. Metoda ochrany domácího trhu je tak v tomto případě plně v souladu se zájmy

regulovaných, ne však již tak v souladu s deklarovanými zájmy státu, který kvóty uvalil s poukazem na fakt, že země musí chránit domácí těžbu ropy např. pro případ války (Stigler jízlivě uvádí, že tento argument v petrolejářských klubech jistě vzbuzuje hurónský smích). Jediným případem, kdy bude regulovaným vyhovovat spíše přímá dotace, je situace, kdy elasticita nabídky daného odvětví je velmi nízká a velikost dotace na každého regulovaného tak nebude ohrožována příchodem nových konkurentů do odvětví.

Přístup zdůrazňující poptávku samotných regulovaných po regulaci se tak logicky kryje s okřídleným prohlášením mnohých příslušníků Chicagské školy⁶, že odpůrci svobody jsou ponejvíce intelektuálové a obchodníci. Ti první proto, že chtějí vždy svobodu pro sebe a nepřejí ji ostatním, zatímco ti druzí přejí svobodný a volný trh konkurentům, ale nikdy ne sobě.

Každé odvětví, které má jakoukoli moc využít stát k regulaci, se primárně snaží vymoci si regulační mechanismus.

Základní poselství Stiglerova textu je v této větě více než dobře patrné. Dodejme jen, že argumenty hovořící ve prospěch této hypotézy můžeme najít i v domácí literatuře, např. Musílek (1999).

2.3 Formy státní regulace a zájem veřejnosti

Pokud se detailněji podíváme na způsob, kterými může stát regulovat chování jednotlivců nebo korporací, nalezneme podle Stiglera čtyři základní metody:

A) Přímá finanční podpora (dotace, subvence) - Z hlediska jejich příjemců tato forma regulace trpí závažnou vadou, kterou jsme zmínili v předchozím odstavci, totiž

že s přibývajícími příjemci dotací se snižuje částka připadající na jednoho takto regulovaného, pokud se vyhrazená částka na dotace výrazněji nemění. V odvětvích s relativně elasticitou nabídkovou křivkou tuto formu regulace budeme těžko nacházet, což podle Stiglera vysvětluje její relativní řídkost.

B) Regulace vstupu do odvětví - Zde Stigler stanoví obecnou hypotézu: každé odvětví či každý obor, který má jakoukoli moc využít stát k regulaci, se bude primárně snažit vymoci si tento regulační mechanismus (viz dále).⁷ Oblíbenou metodou jsou vysoké vstupní poplatky do odvětví, nebo s rostoucím počtem konkurentů v oboru postupně se zpřísnující vstupní zkoušky. Zmíněné

metody jsou aplikovány v případě nutnosti tzv. domácího zamezení vstupu. U zahraničních konkurentů lze problém vstupu vyřešit například vysokými cly.

C) Omezování produkce substitutů a podpora výroby komplementů - Jak Stigler trefně poznamenává, producenti másla chtějí potlačit výrobu margarínu a naopak povzbudit produkci chleba. Tuto tezi dokládá empirickým příkladem regulace nákladní automobilové dopravy ve Spojených státech na počátku 30. let. Ještě okolo roku 1925 operovala nákladní doprava téměř výlučně ve velkých městech a to bez jakékoliv regulace. S rozvojem dálniční sítě začala ovšem automobilová doprava výrazně konkurovat dopravě železniční. Nákladní doprava proto jako téměř dokonalý substitut dopravy železniční začala být z popudu železničních společností výrazně regulována a to zejména v oblasti maximálních rozměrů nákladních vozů a jejich tonáže. Vše

postupovalo poměrně rychle, takže již na počátku 30. let (!) nebyl mezi americkými státy jediný, který by nákladní dopravu tímto způsobem nereguloval.

D) Přímé cenové fixování - Těto metody bývá využíváno většinou jako podpůrné, tedy ve spojení s některou z výše zmíněných. Klasickým případem je určení maximální depozitní úrokové sazby, kterou může nabídnout banka vkladatelům. Cílem je samozřejmě zabránit tomu, aby se některé banky nestaly „příliš konkurenceschopnými“.

Nyní je zajímavé zkoumat, kdy a jak se zmíněné typy regulace v zájmu regulovaného stávají regulacemi v zájmu veřejnosti, resp. kdy začínají být vnímány jako regulace ve prospěch veřejnosti. Podívejme se na tento problém s použitím příkladu kvót na ropu zmíněných v odstavci 2.2. Konvenční teorie regulace z popudu veřejnosti by předpokládala následující cyklus: veřejnost cítí jistý problém (např. zajištění dostatečného množství ropy z vlastních zdrojů v případě války) a prostřednictvím svých volených zástupců postupně dosáhne stavu, kdy stát jako vlastník donucovací moci přijme na doposud liberálním trhu s ropnými produkty příslušná opatření ve formě dotací či kvót k zamezení či snížení vstupu zahraničních společností na domácí trh.

Pokud se však na stejný příklad podíváme prostřednictvím hypotézy regulace v zájmu regulovaného, vidíme kauzalitu přesně opačnou. Nejprve naftařské odvětví cítí potřebu omezení vstupu do vlastního odvětví. Jako nátlaková skupina se ropní producenti obrátí na politiky, kteří mají moc jimi žádanou regulaci přijmout, aby je o nutnosti omezení vstupu do odvětví pře-

svědčili (v tomto případě jde o regulaci zahraničního vstupu), předloží návrhy svých opatření a nezbytnost jejich přijetí podpoří srozumitelnými argumenty (např. potřebou zabezpečit dostatek ropy z vlastních zdrojů v případě války). Poté politici přesvědčují voliče, že je v jejich zájmu, aby tato opatření byla učiněna (mnohdy se podílejí ještě sami na vylepšování argumentace) a na základě podpory politického programu založeného na ochraně domácího trhu s ropou pro případ války dostávají mandát tuto regulaci provést.

Tento druhý cyklus, který implicitně ze Stiglerova přístupu vyplývá, je zcela konzistentní s teorií veřejné volby, zejména pak s teorií nátlakových skupin, viz. Olson (1965, 1982). Mohli bychom dodat, že na

tomto „obráceném“ cyklu událostí vlastně není nic překvapivého, zvláště analyzujeme-li jej pomocí tak silného analytického nástroje, jakým je asymetrická informace.

Informační převahu v oblasti ropného trhu a ropných produktů mají jednoznačně olejáři nad politiky a následně také politici nad voliči. Neexistuje téměř žádná síla, která by tak mohla zabránit tomu, aby zmíněnou převahu nevyužila nátlaková skupina olejářů ke svým vlastním účelům, tedy k regulaci ve prospěch regulovaného. Roztočení tohoto cyklu je možné očekávat automaticky, když se podmínky v některém odvětví zhorší v důsledku zostřené konkurence a z toho vyplývajících klesajících zisků, tvrdí Stigler.

2.4 Licencování jako forma regulace vstupu do odvětví

Speciální pozornost věnuje Stigler problému licencování, které představuje jednu

Licencování prostřednictvím kriminalizace činnosti nečlenů zvyšuje nátlakovou sílu licencovaných oborů.

z forem zamezení vstupu do odvětví. Jde o velmi efektivní bariéru, protože vykonávání jisté činnosti bez licence je kriminálním činem. Tato bariéra však nepůsobí jen na poměrně spolehlivé odstranění potenciální nelicencované konkurence, ale má výrazné tmelící účinky i v rámci licencované skupiny a prostřednictvím kriminalizace činnosti nečlenů zvyšuje nátlakovou sílu licencovaných oborů, tedy jejich schopnost politicky prosazovat své požadavky.⁸

Na základě sběru a analýzy dat z licencovaných odvětví ve Spojených státech odvozuje Stigler čtyři základní obecné charakteristiky typů oborů, které predeterminují jejich schopnost prosadit politicky své požadavky.

1. *Počet zaměstnaných v daném oboru* - Důvod je prostý. Čím větší počet, tím více hlasů ve volbách.

2. *Příjem na hlavu v oboru* - Čím větší příjem, tím vyšší snaha ochránit si jej proti případné další konkurenci.

3. *Koncentrace oboru ve velkých městech* - Náklady na koordinaci činnosti skupin jsou tím vyšší, v čím větší vzdálenosti od center jsou rozptýleni ti, kteří vykonávají dané povolání. (To zřejmě vysvětluje fakt, proč venkovští farmáři v USA se organizovali do jednotné skupiny nejdéle.)

4. *Existence silného protihráče* - Pokud obor nabízí službu, která je poskytována široké veřejnosti, náklady vyplývající z existence licencováním omezené soutěže se rozloží na velké množství spotřebitelů, pro které nebude ekonomicky smysluplné pouštět se do boje proti vzniklým regulacím. Čím koncentrovanější protihráč bude na straně zákazníka, tím menší bude moc daného oboru prosadit plně své zájmy.

Je snazší naklonit si na svou stranu několik zákonodárců v politickém rozhodnutí než mnoho spotřebitelů v rozhodnutí tržním.

Ve všech čtyřech zmíněných bodech je velmi dobře patrná inspirace Stiglera Olsonem (1965). Pozorný čtenář Olsona by však zřejmě ještě k těmto čtyřem faktorům přiřadil pátý neméně důležitý faktor, kterým je úroveň vzdělání zaměstnanců v daném oboru. Praxe v mnoha zemích světa totiž ukazuje, že vzdělanější skupiny (právníci, auditoři, architekti, lékaři) si častěji pojišťují svou exkluzivitu licencováním. Stigler zřejmě počítal s tím, že tento faktor je již implicitně obsažen v bodě 2., tedy že vzdělanější obory mají automaticky vyšší příjem na hlavu.

Pokud ovšem faktor vzdělání nezahrneme zvlášť, budeme mít možná problém například v podmínkách ČR vysvětlit vyšší organizovanost lékařů ve srovnání dejme

tomu s automechaniky, kteří mohou svou výlučnost také dokládat faktem, že jejich práce alespoň nepřímo rozhoduje o životě a zdraví občanů, a přitom úroveň příjmů na hlavu

zřejmě za lékaři nijak nepokulhává.

Stejně tak Stigler v tomto textu pomíjí Olsonem rozpracovaný problém černého pasažéra jako specifického faktoru ovlivňujícího početnost nátlakové skupiny. Nicméně to není třeba Stiglerovi výrazně vyčítat, protože problém černého pasažéra řeší ve zvláštní příloze k teorii ekonomické regulace.⁹

Stiglerovy empirické závěry zkoumání licencovaných oborů jsou však i při vědomí výše zmíněného hodné zaznamenání. Podle těchto zjištění vykazují licencované obory vyšší než průměrné příjmy. (Jen není zřejmé, je-li to důsledek existujících licencí nebo naopak příčina, díky níž se jisté obory k licencování odhodlávají). Dále platí, že členství v licencovaných oborech je stabilnější ve smyslu nižší fluktuace zaměst-

nanců. Licencovaná zaměstnání daleko častěji spadají pod oblast vlastní výdělečné činnosti a neobjevují se příliš mezi zaměstnanci běžných obchodních společností. (Firmy jsou totiž silnými „protihráči“ ve smyslu bodu 4 a prosazení vlastních zájmů zaměstnanců nemusí být tudíž jednoduché.) Ačkoliv tyto závěry vzhledem k úrovni statistické významnosti¹⁰ výsledků nelze považovat za robustní, přesto ukazují, že Stigler minimálně míří správným směrem.

3. ROZHODNUTÍ TRŽNÍ A POLITICKÉ

Zcela specifickou pasáž Stiglerovy práce tvoří zamyšlení nad rozhodováním v tržních a politických podmínkách, které logicky doplňuje úvahy o regulacích, o jejichž existenci či neexistenci se rozhoduje právě v politickém procesu.

Základním problémem politického rozhodování je podle Stiglera tzv. nevylučitelnost nezainteresovaných účastníků z volby. Stigler používá následující příklad. Pokud je veřejnost tázána na názor v otázce, zda se mají v daném fiskálním roce podporovat subvencemi letadla či vlaky, pak do rozhodnutí o takové otázce jsou zainteresováni všichni. Ti, kteří cestují, i ti, kteří necestují, ti, kteří cestují tento rok, i ti, kteří hodlají cestovat až příští rok. Čím více tedy nahrazuje politické rozhodování tržní, tím více budou výsledky jednotlivých politických rozhodnutí vzdáleny těm, které by byly učiněny na trhu. Do demokratického rozhodování zasahují i nezainteresovaní voliči, tedy ti, kteří by na trhu žádnou možnost hlasovat neměli, protože by se jich na názor nikdo neptal, pokud by nekonsumovali daný statek či službu. O tom, zda dát dotaci vlakům či letadlům rozhodují i ti, které by ani nenapadlo jedním z těchto dopravních

prostředků cestovat, což je možná jeden z nejzávažnějších argumentů proti zmnožování rozhodnutí činěných v politickém procesu místo na trhu.

V politickém rozhodování nemohou kromě toho neustále o každém nutném rozhodnutí hlasovat všichni. To by nákladově znemožnilo jakékoliv rozhodování. Proto je nutné platit si volené zástupce, kteří rozhodují kontinuálně za voliče. Samozřejmě také tím vzniká zásadní rozdíl mezi tržním rozhodnutím a rozhodnutím politickým. Zástupci nemohou ani přímo ani zprostředkovaně rozhodovat identicky, jako by rozhodovali přímo ti, které zastupují. Kromě toho je samozřejmě snazší naklonit si na svou stranu několik zákonodárců v politickém rozhodnutí než mnoho spotřebitelů v rozhodnutí tržním. Čím více rozhodnutí probíhá mimo trh, tím je systém více náchylný k ovlivňování volených zástupců a tím více má také sklon ke zmnožování regulací.

Protože zájmy malých skupin na regulacích nejružnějšího druhu jsou velké, nemůže se volený zástupce dostat do úřadu nebo se v něm udržet jen tím, že bude podporován sumou těch, kteří odmítají všechny druhy regulace a subvencí. Malé skupiny mají v poměru ke své velikosti vždy větší motivaci pro regulace než velké skupiny v témž poměru proti regulacím. Nelze tedy očekávat, že volení zástupci nebudou v daném procesu politického rozhodování výrazně ovlivňováni malými skupinami požadujícími nové regulace. Tímto poměrně skeptickým názorem se Stigler výrazně přibližuje nejen Olsonovi, ale i Niskanenovi a dalším badatelům v oblasti teorie veřejné volby.

4. ZÁVĚR

Poslední slova Stiglerovy práce je možné považovat za prorocká. Cítujme proto

přímo autora, Stigler (1971): „Dokud nebude vyvinut model základní logiky politického života, reformátoři budou vždy nedostatečně vybaveni k tomu, aby využili státu pro své reformy a odpůrci přílišného využívání státní podpory zvláštních skupin budou bezmocní při své ochraně.“

Stigler vyzývá ekonomy k ustavení v praxi testovatelného modelu politického chování, který by tak jako mnohé předchozí neodporoval realitě a byl v souladu s racionalitou všech zúčastněných stran politického procesu. Nelze než konstatovat, že stejného úkolu si byl vědom nejen on. I proto se v letech po napsání Stiglerova textu objevovaly další práce Niskanenovy, Olsonovy, Buchananovy, Tollisonovy či Rowleyovy, které se problém politického rozhodování snažily hlouběji pochopit a analyzovat. Nesmazatelnou stopu na této cestě zanechal také G. Stigler.

LITERATURA

Canetti, E.: *Pochodeň v uchu*, Hynek, Praha, 1997.
Coase, R.: *The Problem of Social Cost*, *Journal of Law and Economics*, 1960, October, str. 1-44.

Dušek, L.: *Ekonomická teorie regulace a konkurence v energetických sítích*, *Politická ekonomie*, 1998, č. 3., str. 400-411.
Musilek, P.: *České a světové bankovníctví v devadesátých letech*, *Politická ekonomie*, 1999, č. 2., str. 276-278.
Niskanen, W. A.: *Bureaucracy and Representative Government*, Chicago, Aldine Press, 1971.
Olson, M. L.: *The Logic of Collective Action*, Cambridge, MIT Press, 1965.
Olson, M. L.: *The Rise and Decline of Nations*, New Haven, Yale University Press, 1982.
Popper, K. R.: *Bída historicismu*, Praha, OIKÚMENÉ, 1994.
Popper, K. R.: *Logika vědeckého zkoumání*, Praha, OIKÚMENÉ, 1997.
Stigler, G. J.: *Theory of Price*, New York, Macmillan Publishing, 1952.
Stigler, G. J., Friedland, C.: *What Can Regulators Regulate? The Case of Electricity*, *Journal of Law and Economics*, October, 1962.
Stigler, G. J.: *The Economic Effects of The Antitrust Laws*, *Journal of Law and Economics*, October, 1966.
Stigler, G. J.: *The Theory of Economic Regulation*, *Bell Journal of Economics and Management Science*, Spring, 1971.
Stigler, G. J.: *Free Riders and Collective Action: An Appendix to Theories of Economic Regulation*, *Bell Journal of Economics and Management Science*, 5, 1974, str. 359-365.
Stigler, G. J.: *Pohyb a pokrok v ekonomii*, *Přednáška při příležitosti udělení Nobelovy ceny za ekonomii za rok 1982*, In: Jonáš, J. a kol. (ed.): *Nobelova cena za ekonomii*, Praha, Academia, 1993, str. 475-488.
Tullock, G.: *The Politics of Bureaucracy*, Washington D.C., Public Affair Press, 1965.

¹ Připomeňme v této souvislosti alespoň jeho zřejmě nejznámější hypotézu tzv. zalomené poptávkové křivky.

² Uceleně ve Stigler (1952).

³ Viz Coase (1960), Popper (1994, 1997) a Canetti (1997).

⁴ Jde zejména o texty: Stigler, G. J.: *Public Regulation of The Securities Market*, *Journal of Business*, April, 1964, a dále Stigler (1966) a Stigler, Friedland (1962).

⁵ Díky své propojenosti s mnoha otázkami týkajícími se rozhodování státu a voličů je však tento text standardně zařazován i do sborníků teorie veřejné volby.

⁶ Na veřejnosti tuto větu pronesli několikrát M. Friedman nebo G. Becker.

⁷ Nemusí se však jednat vždy výlučně o kontrolu vstupu, regulace může nabýt i podoby kontroly výstupu. Tak je například vysvětleno přijetí Shermanova zákona v roce 1890, který podle dřívějších Stiglerových prací měl být právě ukázkovým nástrojem regulace výstupu z odvětví (při překročení jistého podílu na trhu mohla být firmě zakázána nebo výrazně omezena činnost). Na základě podobné argumentace se rozvíjí i v českých akademických poměrech debata o smysluplnosti konceptu přirozeného monopolu, viz Dušek (1998).

⁸ Tato forma vylučování z jisté činnosti je známa z celého světa a její jinou podobou je povinné členství v komorách a profesních svazech, které známe i z ČR. Dobrým domácím příkladem může být Česká lékařská komora. Každý

dý lékař, který chce vykonávat jakoukoli léčebnou činnost, je povinen být členem komory. Pokud je vyloučen nebo dobrovolně vystoupí, přestává mít právo vykonávat praxi a předepisovat léky. Lékař, který chce léčit, je tak odsouzen k tomu být členem této stavovské organizace, i když s jejími názory nesouhlasí, či jdou dokonce proti jeho svědomí. Můžeme si tak představit zcela absurdní příklad erudovaného lékaře, ke kterému mají jeho pacienti dlouhodobě plnou důvěru, který ovšem tyto své pacienty nemůže léčit v případě, že se rozhodne na protest proti praktikám komory vystoupit. Vystavoval by se tak trestnímu postihu za nedovolené podnikání. Pacienti, kteří by se u něj léčili i poté, co by se dozvěděli o jeho vyloučení, by mohli být trestně stíháni za napomáhání trestnému činu a jeho neoznámení. Podobně přísná pravidla existují např. i v komoře advokátů nebo daňových poradců. Takovýmito regulacemi je dána téměř sto procentní loajalita členů svým komorám a z toho plynoucí poměrně značná nátlaková síla těchto stavovských sdružení.

⁹ Stigler rozvíjí myšlenku tzv. cheap-ridingu. Na základě argumentů uvedených v „Stigler (1974)“ tvrdí, že čistič černí pasažéři jsou spíše výjimkami. Naopak častějším případem je „jízda“, při které se neplatí plné náklady, případně kdy náklady na participaci v nátlakové skupině jsou jen velmi nízké.

¹⁰ Nejenže některé výsledky nejsou statisticky významné, v některých případech dokonce koeficienty vykazují opačnou než očekávanou znaménka.

Ochrana svobody projevu v USA

MARTIN SCHMARCZ*

Ve Spojených státech amerických garantuje svobodu projevu První dodatek Ústavy, který zakazuje Kongresu přijmout jakýkoli zákon, „omezující svobodu slova nebo tisku nebo právo lidí v míru se sdružovat“. Na tomto krátkém vyjádření principu je založen právní rámec svobody projevu. Soubor individuálních práv, z nichž každé je nezbytné pro svobodu projevu, obsahuje:

- právo každého mít vlastní názory
- právo svobodně hovořit o čemkoli
- právo neříkat nic
- právo získávat informace od druhých
- právo žádat a dostávat informace ze všech zdrojů
- právo sdružovat se s druhými

Americký koncept svobody projevu je postaven na široce pojatém principu, že média mají právo šířit informace svobodně bez nadměrného zasahování státu.

To znamená, že tam, kde jde o ochranu jedinců před neoprávněnými zásahy médií do jejich soukromí a cti, musí být státní restrikce velice přesně a úzce limitovány, zatímco svoboda slova musí být naopak definována co nejširěji. Nej-

***Svoboda slova musí být
naopak definována
co nejširěji.
Nejpřísněji je chráněn
politický projev.***

přísněji je chráněn politický projev. Tato ochrana povstává z „hlubokého národního zájmu, aby debata o veřejných tématech probíhala bez překážek, byla robustní a široce otevřená“¹ a z ideje, že „veřejná diskuse je politická nutnost“.² Právní interpretace Prvního dodatku vychází z úvahy, že ne každá řeč vyjadřuje populární myšlenky, avšak šíření různých myšlenek a otevřená diskuse jsou fundamentální pro demokratickou společnost: „represe rodí nenávisť... nenávisť ohrožuje stabilitu vlády... bezpečná cesta leží v možnosti svobodně diskutovat údajné křivdy a zamýšlené léky...“.³ Politické projevy, dokonce i když jsou nepopulární a provokativně

namířené proti vládě, patří do veřejné debaty a nesmí jim být bráněno, pokud to není nutné k zabránění přímé fyzické škody. Tedy jen pokud „přímo navádějí nebo vytvářejí hrozbu nezákonné akce a pravděpodobně iniciují nebo vedou k takové akci.“⁴

Pokud jde o hanobení, americký Nejvyšší soud interpretoval první dodatek v tom smyslu, že důkazní břemeno je na straně žalobce, přičemž ten musí dokázat, že publikované sdělení je nepravdivé. Nejvyšší soud také definoval rozdíl mezi hanobením veřejných činitelů a soukrom-

níků. V prvním případě musí žalobce prokázat „skutečnou zášť“, například že sdělení bylo publikováno s vědomím, že je nepravdivé, nebo s přezíravostí k tomu, zda

je či není pravdivé. Soukromníkovi stačí prokázat, že odpůrce projevil nedbalost při ověřování pravdivosti sdělení.⁵ Tato úzce vymezená definice je zvláště důležitá v případě kritických sdělení týkajících se veřejných činitelů, která jsou ze své povahy

politická a zaslouží si proto nejvyšší možnou ochranu.

Kde jde o ochranu jedinců před neoprávněnými zásahy médií do jejich soukromí a cti, musí být státní restrikce velice přesně a úzce limitovány, zatímco svoboda slova musí být definována co nejšířeji.

^{*}Autor je redaktorem Lidových novin

¹ New York Times Co. v. Sullivan, 376 U.S. 254 (1964)

² Whitney v. California 274 U.S. 357 (1927)

³ Tamtéž.

⁴ Brandenburg v. Ohio 395 U.S. 444 (1969)

⁵ viz New York Times Co. v. Sullivan 376 U.S. 254 (1964)

Státem posvěcené „právo“ na svobodu slova nepotřebujeme

MARTIN SCHMARCZ*

Právo a svoboda jsou dva pojmy, které si socialisté rádi pletou. Svobodu vlastnit proměnili ve znárodnění, svobodu smlouvy v právo na práci, svobodu podnikat v řadu hospodářských a sociálních práv, jejichž naplňování se stalo katastrofou pro státní finance. A nyní chce sociálně demokratický kabinet prosadit tiskový zákon, který by ve svém důsledku změnil svobodu projevu ve statek, jehož rozdělování není ponecháno svobodné občanské aktivitě, leč řídí je osvětlený stát. K čemu může takové přerozdělování vést? Stejně jako ve všech ostatních případech jediné k nedostatku - v tomto případě k fatálnímu deficitu svobody slova.

***Právo a svoboda jsou
dva pojmy, které si
socialisté rádi pletou***

„Svoboda projevu pro všechny“

Návrh nového tiskového zákona je obhajován tvrzením, že svobodu projevu neomezujeme, ale naopak rozšiřujeme ji na všechny občany, nejen na novináře. Jde o narážku na kontroverzní novinku, takzvané právo na odpověď, které ukládá vydavatelům povinnost zdarma uveřejnit reakci kohokoli - včetně politiků a institucí jako jsou strany či vláda - na *pravdivá* sdělení (na ta nepravdivá se totiž již dnes vztahuje institut tiskové opravy).

Jde však o hluboký omyl. Návrh restrik-

tivního tiskového zákona totiž svobodu slova rozšiřuje asi ve stejném duchu jako komunisté v roce 1948 rozšířili svobodu vlastnit továrny z „kapitalistů na všechny lid“. A zde nejde jen o „právo na odpověď“. Celý návrh zákona je protkáán prvky státní regulace a hrozbami sankcí¹, které nesystémově vybočují z rámce obecné úpravy občanského a obchodního práva.

Socialisté tvrdí, že je návrh zákona inspirován direktivami Evropské unie. O tom, že ve skutečnosti se praxe v zemích EU silně liší, se už napsalo dost. Položme si tedy jinou otázku: je vůbec vhodné, aby se postkomunistická země, která je málo imunní vůči zneužívání moci, inspirovala vzorem tiskového zákona, v němž rezonují prvky starých královských privilegií? Jsem přesvědčen, že nikoli. Znovunabytá svoboda je křehká květinka, která si zaslouží tu nejlepší možnou péči.

Západní Evropa si díky svému nepřerušovanému demokratickému vývoji může spíše dovolit tiskové zákony, které potenciálně státu umožňují omezit svobodu slova. Společnosti v těchto zemích jsou silným demokratickým organismem, v němž neliberální mediální zákonodárství drímá jako vcelku neškodný virus. Jakmile se však dostane do krevního oběhu občansky a politicky nevyspělé společnosti, může se z něj rychle stát nebezpečný zabiják naší svobo-

dy. Můžeme to srovnat třeba s tím, jak využívají svého nepřipadného vlivu na hospodářskou sféru vlády v západní Evropě a jak vlády v postkomunistických zemích. Bohužel, i někteří naši soudci jsou náchylní citlivě naslouchat přáním politické elity, proto nás před zneužíváním špatného tiskového zákona k omezování svobody projevu neochrání nikdo a nic.

Tím správným vzorem pro země jako naše není Evropa, leč První dodatek Ústavy Spojených států amerických, který zakazuje jakékoli vládní akce, které by mohly přímo či jen nepřímo omezovat svobodu projevu. Američtí ústavodárci totiž vycházeli z vědomí, že státní regulace může jakoukoli svobodu pouze omezit, nikoli rozšířit.

Všude, kde místo svobodné aktivity nastupuje „státem garantované právo“, je důsledek stejný: zvýšení moci státu na úkor občanů. Současný návrh tiskového zákona otevírá státním orgánům zbytečně široký prostor k ovlivňování svobody projevu a staví je do pozice jakýchsi jejich protektorů. Svým sankčním charakterem pak může zmrazit svobodu slova - novináři se prostě budou bát otevírat kontroverzní témata. Podívejme se nyní blíže na to, jaká je socialistická představa onoho „rozšíření svobody slova na všechny“.

Svoboda slova zaručena, cenzura se nepřipouští?

Zákon hovoří o „svobodě periodického tisku“.² Jazyk těchto ustanovení je ovšem problematický. Spojení svoboda slova je „zaručena“ neobsahuje záruku práva hovořit svobodně bez restrikcí ze strany vlády. Podobně jestliže tiskový zákon činí cenzuru „nepřípustnou“, chybí zde jasný zákaz vládní cenzury. Opravdová svoboda projevu musí být zbavena všech forem cenzury včetně jednání státních orgánů, které přímo omezuje projev nebo brání šíření informací kvůli jejich obsahu. V tomto směru

vyvolává řada ustanovení návrhu tiskového zákona obavy.

Zmrazení svobody slova

Některá ustanovení tiskového zákona mohou jakoukoliv vládu povzbudit k cenzurování svobody projevu. Návrh konstatuje³, že „právo vydávat a veřejně šířit periodický tisk lze omezit jen v případech a v mezích stanovených zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti“. Dále se uvádí⁴, že obsah periodického tisku „nesmí být v rozporu s ústavním pořádkem a principy lidskými právy a základními svobodami založenými Listinou základních práv a svobod“. Tato ustanovení dovolují jakékoliv vládě uvalit na tisk restrikce

Státní regulace může jakoukoli svobodu pouze omezit, nikoli rozšířit.

z nepříjemně mnoha důvodů a v nepříjemně širokém množství témat. Co je nejhorší, mohou vládám umožnit cenzurovat projevy kritické k ústavě, což se nijak

neslučuje se skutečnou svobodou projevu v demokracii.

Demokratické státy (viz předchozí článek Ochrana svobody projevu v USA v tomto čísle) mohou regulovat svobodu slova, pokud přímo směřuje k násilí nebo ke svržení režimu. Příslušná ustanovení tiskového zákona tyto projevy nepostihují dostatečně přesně a místo toho nechávají na posouzení státních orgánů, které jsou ony nebezpečné výrazy. To se může velice snadno stát nástrojem cenzury.⁵

Návrh rovněž zakazuje „nenávistné projevy“. Ačkoli je naprosto jasné, že šíření nenávisti se nemůže skrýt pod ochranný deštník svobody slova, je třeba mít na paměti, že svoboda projevu musí chránit právo jednotlivce vyjadřovat abstraktní názory, dokonce i v případě, že jsou zavrženíhodné.

Říkat pravdu si zaslouží trest

Návrh zavazuje vydavatele otisknout opravu „nepravdivých či pravdu zkreslujících údajů“.⁶ Podobně nutí vydavatele, aby zaručil osobám a institucím včetně vlády právo odpovědi na „skutková sdělení byt pravdivá, ale dotýkající se (jejich) cti, důstojnosti nebo soukromí“.⁷

Navíc média nesmějí toto sdělení komentovat v témže vydání, v němž je publikováno. Návrh se vypořádává s nekorektním zpravodajstvím, a dokonce je namířen na potrestání pravdy.⁸ V liberálních demokraciích je pravda nejprísnejši bráněna před hanobením a dostává naprostou ochranu před zlobou a pomstou těch, kteří jsou postiženi tím, že vyjde na denní světlo. Jakýkoli zákon, který postihuje publikování pravdivých faktů, bez ohledu na to, jak jsou nepříjemné či zraňující, je v přímém rozporu s garancemi svobody projevu.

Ačkoli autorům šlo o nápravu škod způsobených otisknutím hanobících údajů, ve skutečnosti návrh zákona dostatečně nebrání tomu, aby pomlouvačná sdělení byla otiskována v rámci práva na odpověď. Navíc tiskový zákon nepožaduje, aby návrhatele prokázal lživost napadených údajů, důkazní břemeno je na vydavateli coby odpůrci. Zákon nerozlišuje mezi soukromníky a veřejnými osobami, o kterých média z principu věci často informují a které by měly požívat menší ochrany před kritikou (Viz článek Ochrana svobody projevu v USA v tomto čísle). A konečně, zákon nepožaduje, aby žalobce prokázal, že zhanobující sdělení bylo otisknuto v důsledku chyby vydavatele či broadcastera. Učinit z novinářů lháře bez toho, aby byla ověřována pravdivost sdělení, znamená nepřipustné omezení svobodného a širokého zpravodajství o veřejných záležitostech.

Až dosud mohl vydavatel odmítnout tiskovou opravu, pokud chtěl ověřit pravdivost sdělení.⁹ Nový tiskový zákon žádnou takovou možnost nezná. Povinnost publikovat jakákoli sdělení včetně opravy je

v rozporu s ochranou svobody slova. Ta obsahuje i právo mlčet. Publikování oprav, stejně jako čehokoli jiného musí být závislé právě a pouze na rozhodnutí šéfredaktora.

Bludný kruh státní kontroly: licence, pokuty, zákazy

Návrh požaduje po vydavatelích registraci u vládního úřadu.¹⁰ Přitom kromě jiných údajů musí popsat „politické zaměření“ média. Nikde tam není záruka, která by bránila vládě odepřít registraci kvůli politické orientaci vydavatele. Protože registrační požadavky, které jsou uvalovány pouze na tisk a nikoli na další odvětví, obsahuje buď restrikce nebo vládní odsouhlasení obsahu média, jde o jasný rozpor s garancí svobody slova.

Návrh dává okresním a místním úřadům pravomoc vybírat od médií pokuty a umožňuje soudu zastavit vydávání periodika.¹¹ Jde o výrazné překročení meze státního zasahování a míří do oblasti státního řízení. Vydavatelé médií nesmějí být závislí na jakémkoli státním úřadu.

Svoboda je pro všechny, jen když ji stát nereguluje

Návrh staví do protikladu novináře a ostatní občany, jako by snad novináři byli těmi, kdo veřejnosti upírají svobodu projevu. Je to průhledná klička. Ve skutečnosti tu jde o spor politiků s novináři, v němž někteří z první skupiny sahají po meči zákona, aby těm druhým efektivně zavřeli ústa. Jenomže skutečná, státem neregulovaná svoboda projevu přeci neslouží jen novinářům, stejně jako opravdová svoboda vlastnit majetek neslouží jen kapitalistům. Pravda je taková, že socialistům nikdy nešlo o svobodu, ale o „spravedlnost“. Důvod je dobře známý. Zatímco svoboda si žádá jediné - aby jí stát šel z cesty, sprave-

Návrh je namířen na potrestání pravdy.

dlnost musí někdo někomu zaručit. Samozřejmě tak činí stát a to na úkor svobody. Cesta od negativních svobod k nárokovým právům je zkrátka dobře vyzkoušenou dálnicí vedoucí do otroctví. Je to stále stejné, socialisté se drží hesla „přerozděluj a panuj“ a je vcelku jedno, co právě v „zájmu

spravedlnosti“ regulují, zda producenty mléka či vydavatele novin. Jeden nikoli nepodstatný rozdíl tu ovšem je: pokud se podaří nasadit uzdu svobodě projevu, budou se o dost hůř před přeměnou na „práva“ bránit všechny ostatní svobody.

* Autor je redaktorem Lidových novin

¹ Viz memorandum WPFC - Světového výboru pro svobodu tisku

² Konkrétně v paragrafu 5(1) se konstatuje: „svoboda slova, vyjadřování názorů a šíření myšlenek je zaručena“, a dále 5(2) „cenzura je nepřipustná“.

³ V paragrafu 5(3).

⁴ V paragrafu 6(2).

⁵ Paragraf 6.

⁶ Paragraf 12.

⁷ Paragraf 13.

⁸ Paragrafy 12 a 13

⁹ Dle Tiskového zákona (Sb. zák. č. 86/1990).

¹⁰ Paragraf 9.

¹¹ Paragrafy 20 a 21.

Já, tužka

LEONARD E. READ (PŘELOŽIL MARTIN ČIHÁK)

Jsem tužka, obyčejná dřevěná tužka, jakou znají všichni lidé, děti i dospělí, kteří umějí číst a psát.¹ Psaní je jak mým povoláním, tak mým koníčkem; je mi zkrátka vším.

Možná se ptáte, proč jsem se rozhodla sepsat svůj rodokmen. Především proto, že můj příběh je zajímavý. A také proto, že představuji tajemství - jsem větším tajemstvím než je strom, západ slunce, nebo dokonce svítání. Lidé mě často bohužel považují za samozřejmou věc, jako bych snad byla podružnou nahodilostí bez jakékoliv historie. V jejich pohrdlivých očích jsem degradována na úroveň všední každodennosti. Jde o ukázkou hlubokého omylu, ve kterém nemůže lidstvo setrvávat dlouho, aniž by tím na sebe přivolalo pohromu. Neboť jak správně konstatoval moudrý G. K. Chesterton, „svět nikdy nezajde na nedostatek divů; pouze na nedostatek údivu“.²

Já, tužka, Vám možná na první pohled připadám jednoduchá, ale ve skutečnosti si zasluhuji Váš obdiv a úctu. Toto své tvrzení hodlám za chvíli doložit. Kdybyste mne dokázali pochopit - ne, to je pro smrtelníka asi příliš obtížné - kdybyste si dokázali uvědomit zázračnost, kterou symbolizují, mohli byste pomoci zachránit svobodu, kterou si lidstvo nechává tak nešťastně proklouznout mezi prsty. Mohu Vám dát zásadní lekci. Mohu Vám ji dát lépe než automobil, letadlo nebo myčka nádobí, neboť oproti nim vypadám na první pohled jednoduše.

Jednoduše? *Žádný jednotlivec by mne sám bez cizí pomoci nedokázal vyrobit.* To zní fantasticky, nebo snad ne? Zvlášť když si uvědomíte, že takových tužek, jako jsem já, se jenom ve Spojených státech vyrobí ročně asi jedna a půl miliardy.

Vezměte mne do ruky a prohlédněte si mne. Co vidíte? Nic moc, říkáte asi - trochu dřeva, lak, natištěný popisek, tuha, kousek plechu a v něm guma.

Nespočetní předkové

Stejně tak, jako vy nedokážete vyjmenovat všechny své předky, ani já nedovedu vyjmenovat ty své. Ale chtěla bych Vám jich vyjmenovat tolik, abyste si uvědomili bohatost a složitost mého rodinného původu.

Můj rodokmen začíná skutečným kmenem, a to kmenem cedru, které rostou v severní Kalifornii a ve státě Oregon. Zkuste si představit všechny ty pily, lana, povozy a další nespočetné vybavení, které je potřeba k porážení cedru, hrubému opracování kmene, jeho přepravě a naložení do připraveného vagónu stojícího na odstavňové koleji. Představte si všechny ty dovedné lidi, kterých bylo potřeba k výrobě nezbytného vybavení: bylo nutné vytěžít rudu, vyrobit z ní ocel a tu vytvarovat do podoby pily, sekery či motoru; bylo nutné nechat vyrůst konopí a složitě je zpracovat do podoby dostatečně silného provazu. Nezapomeňte

si ale představit také ubytovny, ve kterých bydleli lesní dělníci, a postele, ve kterých spali; představte si, co za tu dobu snědli a kolik práce dalo, než bylo zhotoveno toto jídlo. Tisíce bezejmenných lidí se podílely na každém šálku kávy, který měli dělníci v ruce.

Cedrové klády jsou dopraveny do dřevozpracovatelského závodu v San Leandru v Kalifornii. Dokážete si představit všechny lidi, kteří vyrábějí koleje, vagóny, lokomotivy a motory pro lokomotivy, kteří stavějí železnice a kteří navrhují a instalují komunikační systémy nezbytné k fungování železnice? Celé to množství lidí a věcí se také podílí na mém vzniku.

Podívejme se do zmíněného závodu v San Leandru. Cedrové klády jsou tam rozřezány na malé špalíky o délce tužky a tloušťce zhruba půl centimetru. Tyto špalíky jsou vysušeny v peci a poté obarveny - z téhož důvodu, proč si ženy pudrují obličej. Lidé jsou jednoduše raději, když jsem hezká, než když mám zsinálé tváře. Dřevěné špalíky jsou poté navoskovány a opět vysušeny v peci. Kolik dovednosti bylo asi vynaloženo na výrobu barviva a sušící pece, na dodávky tepla, světla a elektřiny, na výrobu motorů, pásů a dalšího vybavení ve dřevozpracovatelském závodě? Že by snad mezi mé předchůdce patřili také metaři v této továrně? Samozřejmě, že ano. A nezapomeňte připočíst také lidi ze stavby vodní elektrárny společnosti Pacific Gas & Electric Company, která nyní po svém dokončení dodává zpracovatelskému závodu elektřinu!

Nezapomeňte prosím ani na ty mé současné a vzdálené předky, kteří po celé zemi rozvezli 60 nákladních automobilů naložených cedrovými špalíky.

Když se takový špalík dostane do továrny na tužky (která mimochodem obsahuje stroje a stavby za 4 milióny dolarů, ušetřené mými spořivými rodiči), speciální stroj v něm vytvoří osm drážek. Poté jiný stroj vloží do každého druhého špalíku osm kusů tuhy, nanese lepidlo a přilepí navrch další, prázdný špalík. Výsledek byste možná s trochou nadsázky mohli popsat jako "dřevěný

sendvič". Další stroj potom mě a mých sedm sourozenců z tohoto sendviče vyřízne.

Má tuha je sama o sobě velmi složitou věcí. Grafit na její výrobu se těží na Cejlonu v Indickém oceánu. Zkuste si představit všechny ty důlní dělníky a ty, kteří jim vyrábějí zboží. Zkuste si představit lidi, kteří se podílejí na výrobě papírových pytlů, v nichž se vytěžený grafit transportuje. Zkuste si představit ty, kteří vyrobili provazy na svázání těchto pytlů, ty, kteří pytle vykládají na loď a z lodi, a ty, kteří vyrobili loď samotnou. Na mém vzniku se dokonce podílel i strážce majáku a navigátor v přístavu.

Dovezený grafit se míchá s mississippským jilem, přičemž v průběhu zušlechťení se využívá hydroxid amonný. Potom jsou přidána zvlhčovadla, jako například sulfonovaný lůj, který vznikne chemickou reakcí zvířecího tuku s kyselinou sírovou. Poté, co projde řadou strojů, směs nakonec získá podobu nekonečné tyče - podobné tomu, co vychází z drtiče na výrobu párků. Tento nekonečný „párek“ se nakrájí na potřebnou velikost, vysuší a nakonec se peče při více než 1000 stupních Celsia. Pro zvýšení pevnosti a hladkosti se poté tuha napustí horkou směsí, která obsahuje mimo jiné svíčkový vosk z Mexika, parafín a hydrogenované přírodní tuky.

Mé cedrové tělo je natřeno šesti vrstvami laku. Jestlipak znáte všechny složky takového laku? Kdo z Vás by například řekl, že do výroby laku jsou zapojeni také pěstitelé ricinového oleje? Ano, jsou. Pouhé vytvoření nádherného odstínu žluté barvy, jakým jsem nabarvena, vyžaduje dovednosti více lidí, než si dokážete představit.

Podívejte se nyní na mé označení. Je to barevný povlak vytvořený zahřátím uhlové černé směchané s pryskyřicí. Jakkak se asi získává pryskyřice a jak uhlová černá?

Moje plechová korunka je vyrobena z mosazi. Představte si lidi, kteří těží zinek a měď, a lidi, kteří dokáží z těchto přírodních materiálů vyrábět tenké lesklé mosazné plíšky. Černé kroužky na mé korunce, to je černý nikl. Co je to černý nikl a jakpak se asi nanáší na moji korunkou? Úplný při-

běh toho, proč uprostřed mé korunky není žádný černý nikl, by vydal na několik stránek.

Nyní ale přichází vrcholná část mého životního příběhu. Tuto část označují lidé v obchodech často poněkud nepoeticky za „gumu“. Pomáhá jim napravovat chyby, které se mnou někdy natropí. Za gumování je v „gumě“ odpovědná speciální složka, která se vyrábí chemicky, reakcí řepkového oleje dovezeného z holandské Východní Indie s chloridem sirtým. Málokdo ví, že samotná guma představuje pouze pojivo. Kromě toho obsahuje „guma“ také četná vulkanizující a zrychlující činidla. Pemza pochází z Itálie a barvivo, které dává „gumě“ její barvu je sulfid kadmia.

Nikdo neví

Chce snad někdo z Vás ještě odporovat mému předchozímu tvrzení, že žádný jednotlivec na této planetě by mě bez cizí pomoci nedokázal vyrobit?

Milióny lidí se ve skutečnosti podílely na mé výrobě a žádný z nich nevěděl o více než několika svých spolupracovnících. Mohli byste říci, že zacházím příliš daleko, když do své výroby zahrnuji i sběrače kávových zrn v brazilském vnitrozemí. Ale já si musím pevně stát na svém. Nikdo ze všech těch miliónů, nikdo, včetně ředitele firmy na výrobu tužek, se na mé výrobě nepodílel více než malým, malinkatým kousíčkem své specifické znalosti, svého know-how. Z hlediska know-how spočívá jediný rozdíl mezi dělníkem v grafitovém dolu na Cejlonu a oregonským dřevorubcem v *typu* know-how. Jak dělník, tak dřevorubec je k mému vyrobení potřebný, stejně tak jako chemik v továrně na tužky nebo dělník u ropných vrtů (parafin je totiž vedlejším produktem při zpracování ropy).

Dostáváme se tak k ohromujícímu faktu: *Nikdo ze zúčastněných*, tedy ani dělník u ropných vrtů, ani chemik v továrně na tužky, ani řidič vlaku nebo automobilu převážejícího cedrové dřevo, ba dokonce ani sám ředitel firmy na výrobu tužek nepro-

vádí svůj díl práce proto, že by mě sám potřeboval. Většina z nich mne asi potřebuje méně než mě potřebují například děti na prvním stupni základní školy. Mezi lidmi, kteří se podíleli na mé výrobě, jsou možná i tací, kteří nikdy neviděli tužku a nevěděli by, jak ji používat. Měli ale jinou motivaci než vlastnit právě mne. Jde o to, že každý z miliónů lidí zúčastněných při mé výrobě ví, že může vyměnit své malinkaté know-how za statky, které potřebuje on sám. Mezi těmito statky mohu, ale nemusím být i já.

Žádný centrální organizátor

Je ale nutné upozornit na jeden ještě pozoruhodnější fakt: mou výrobu neřídil žádný geniální centrální organizátor, který by nařizoval provedení oněch bezpočetných akcí, vedoucích k mému zrodu. Nikoho takového není možné najít. Zato jsme zde schopni pozorovat při práci slavnou neviditelnou ruku trhu. Právě ona je tím tajemstvím, které jsem před chvílí zmiňovala.

Říká se, že „pouze Bůh“ dokáže stvořit strom. Proč s tím souhlasíme? Není to proto, že si uvědomujeme, že sami bychom strom stvořit nedokázali? Samozřejmě. Dokážeme vůbec strom alespoň popsat? Ne, nebo jen velmi povrchně. Můžeme například říci, že určité seskupení molekul se projevuje jako strom. Neexistuje ale lidská mysl, která by byla schopna alespoň registrovat - natož řídit - molekulární změny, ke kterým dochází v průběhu života stromu. Něco takového je zcela nemyslitelné.

Já, tužka, jsem složitým spojením zázraků: stromu, zinku, mědi, grafitu a tak dále. Ale k těmto zázrakům, které se objevují v přírodě, se přidal jeden ještě větší zázrak: konfigurace tvůrčí lidské energie - milióny dílčích znalostí seskupené přirozeně a spontánně podle lidských potřeb a požadavků, *bez jakéhokoliv centrálního organizování!* Jen Bůh dokáže stvořit strom, takže trvám na tom, že jen Bůh by mne dokázal stvořit. Člověk nedokáže řídit milióny těchto dílčích znalostí tak, abych vznikla, stejně tak

jako nedokáže dát dohromady jednotlivé molekuly, aby vznikl strom.

Právě toto jsem měla na mysli, když jsem psala: „Kdybyste si dokázali uvědomit zázračnost, kterou symbolizují, mohli byste pomoci zachránit svobodu, kterou si lidstvo nechává tak nešťastně proklouznout mezi prsty.“ Protože když si uvědomíte, že tyto dílčí znalosti se přirozeně, automaticky uspořádají do tvůrčích a produktivních skupení tak, jak to po nich vyžadují lidské potřeby a požadavky - bez jakéhokoliv vládního nebo jiného donucení - potom získáte naprosto zásadní složku svobody: *důvěru ve svobodné lidi*. Svoboda není možná bez této důvěry.

Jakmile vláda získá monopol na tvůrčí činnosti, jako je například doručování zásilek, většina jednotlivců začne věřit, že zásilky by nemohly být efektivně doručeny svobodně jednajícími lidmi. Důvod je nashodě: každý jednotlivec si uvědomuje, že on sám neví, jak udělat všechny věci potřebné k doručování zásilek. Ví také, že žádný jiný jednotlivec by to nedokázal. Tyto předpoklady jsou správné. Nikdo nemá sám o sobě dostatečné znalosti a schopnosti k tomu, aby mohl provozovat celonárodní doručování zásilek - stejně tak, jako nikdo nemá dostatek znalostí a schopností k vyrobení tužky. Pokud někomu chybí důvěra ve svobodné lidi - což se snadno stane, pokud člověku chybí povědomí o milionech malých kouscích znalostí, které se dohromady přirozeně a zázračně dokáží spojit a uspokojit danou potřebu - potom může dospět ke zdánlivě nevyhnutelnému, ale mylnému závěru, že dopisy není možné doručit jinak než skrze vládní organizaci.

Hojnost svědectví

Kdybych já, tužka, byla jediným svědectvím toho, co dokáží vykonat svobodní lidé, potom by celá věc byla snadná pro ty, kteří jen málo věří v lidskou svobodu. Ale svědectví jsou našťástí hojná: jsou všude, stačí se jen podívat. Výroba automobilu, počítače, frézky, kombajnu nebo statisíců dalších

věcí je ještě složitější než výroba tužky - a určité je složitější než doručování zásilek. Co je vůbec na doručování tak těžkého, aby ho musel provozovat stát? Vždyť jde o oblast, ve které svobodní lidé leccos dokáží. Tam, kde jim stát nechal svobodu doručování, dokáží doručit lidský hlas po celém světě za méně než sekundu, jakoukoliv událost ve vizuální a pohyblivé podobě do lidských domovů téměř v okamžiku, kdy se tato událost odehrává, 150 cestujících z Seattlu do Baltimoru za méně než čtyři hodiny nebo palivo z Texasu do topeňské v New Yorku za neuvěřitelně nízké poplatky a bez jakýchkoliv vládních dotací. Dokáží také doručit dvě kila ropy přes půl světa, z Perského zálivu na východní pobřeží Spojených států, za nižší cenu než si vláda účtuje za doručení dopisu vážícího třicet gramů přes ulici.

Chci Vám dát následující ponaučení: *nechte všechnu tvůrčí energii v lidech, ať ukáže, co dovede*. Nebrzděte ji. Jediné, co můžete udělat, je vytvořit právní aparát, který usnadní její pohyb. Nechte specifické tvůrčí dovednosti a znalosti lidí, aby se volně přelévaly z místa na místo. Věřte, že svobodní muži a ženy budou reagovat na neviditelnou ruku trhu. Já, tužka, ačkoliv jsem zdánlivě jednoduchá, Vám nabízím zázrak svého stvoření jako důkaz, že jde o víru praktickou, tak praktickou jako je slunce, strom, déšť nebo země.

¹ Mé oficiální jméno je „Mongol 482“. Mé četné složky jsou sestaveny a zpracovány v továrně na tužky, která nese jméno Eberhard Faber Pencil Company.

² Gilbert Keith Chesterton (1874-1936), anglický spisovatel. S Readem měli společné to, že možnosti využití duchovních a mravních hodnot člověka hledali v katolickém náboženství. Readův článek „Já, tužka“ je inspirován slavnou sbírkou esejů, ve které Chesterton nabádal, aby si lidé více všimli „ohromných maličkostí rozestětých po světě a prostých jak zahradní plot“. Odtud pochází i Readův citát - viz Chesterton, G.K.: „Ohromné maličkosti“, Vyšehrad, Praha 1976. Nové vydání: Zvon, Praha 1994. Přeložil Jan Čulík. [poznámka překladatele].

O autorovi:

Leonard Edward Read (1898-1983) je známý především jako zakladatel a dlouholetý ředitel Foundation for Economic Education (FEE), která se v průběhu let stala jedním z hlavních intelektuálních center boje za osobní svobodu a tržní řád. S touto nadací byla spojena všechna přední jména liberálního hnutí, včetně Misesa a Hayeka. Read pocházel z chudé farmářské rodiny ve státě Michigan. Na studia si musel nejprve sám vydělat, takže založil vlastní firmu se zemědělskými produkty. Ve věku 25 let byl prosperujícím a zámožným podnikatelem v Ann Arbor. Toto podnikání ale opustil, odstěhoval se do Kalifornie a příštích osmnáct let strávil jako manažer tamní obchodní komory. V této době začal veřejně kritizovat politiky, které omezují osobní svobodu a rozšiřují moc státu a jeho úředníků. V roce 1945 byl vybrán do vedení celonárodní konfederace průmyslových firem, National Industrial Conference Board (NICB), kde chtěl prosadit celonárodní vzdělávací program na podporu šíření myšlenek osobní svobody a tržního řádu. Představa NICB ale byla odlišná, protože ke každému politickému tématu chtěli předkládat obě strany pohledu na věc. Read však zastával názor, že ta „druhá strana“ pohledu už natolik dominuje médiím a veřejnému mínění, že není žádoucí dávat jí další prostor. Po osmi měsících proto na svůj post rezignoval, spolu s šesti svými kolegy založil 7. března 1946 Foundation for Economic Education a až do své smrti byl jejím ředitelem. Během svého života napsal 27 knih, často i dvě ročně. Nejvíce jej ale proslavil článek „Já, tužka“ (I, Pencil), poprvé otištěný v časopise The Freeman v prosinci roku 1958. Díky kombinaci výborného nápadu a jednoduchého, ale propracovaného podání, se zařadil do zlatého fondu liberální literatury. Někoho možná překvapí náboženský podtext článku, který je ale charakteristickým rysem celého Readova díla. Read vždy zdůrazňoval etickou a náboženskou dimenzi lidské svobody. Sám byl silně věřící a fungování přírody a společnosti chápal jako důkaz Boží existence. K popularitě článku „Já, tužka“ přispěli také Milton a Rose Friedmanovi, kteří jej využili k ilustraci síly tržní ekonomiky ve své slavné knize „Svoboda volby“ a ve stejnojmenném televizním pořadu. Milton Friedman dodává: „Neznám žádný jiný text, který by tak stručně, přesvědčivě a efektivně ilustroval význam Smithovy neviditelné ruky trhu - tj. možnosti kooperovat bez donucení - a Hayekova důrazu na význam rozptýlených znalostí a úlohy cenového systému při přenosu informací, které přimějí jednotlivce dělat žádoucí věci, aniž by jim někdo musel říkat, co mají dělat.“

Test: Jste liberál, konzervativec či socialista?

MARTIN PETIK

Pochybujete někdy, zda jste spíše konzervativec, liberál nebo socialista? Přestaňte se trápit pochybnostmi a vyplňte náš test. Tento precizní test byl sestaven týmem odborníků na základě nejnovějších poznatků vědy (a techniky) a dá Vám přesnou odpověď na Vaši otázku, jaké názory ve skutečnosti vyznáváte. Jak na to? Jednoduše - u každé otázky vyberete podle Vašeho názoru nejvhodnější odpověď a započítejte si příslušný počet bodů. Váš celkový bodový součet pak ukáže, kdo vlastně jste. Dobrou zábavu !

1. Kouřit je podle Vás:

a) Zdravé	10
b) Dobrý způsob, jak financovat státní rozpočet	8
c) Asi stejně nebezpečné jako pít mléko	4
d) Není to moc dobrý nápad	0

2. Kolik střelných zbraní vlastníte?

a) Hodně. (Mohl bych vyzbrojit menší armádu)	10
b) Každý člen naší rodiny má svoji vlastní zbraň	6
c) Jednu	2
d) Žádnou	0

3. V rozhlasě říkali něco o OSN. Vybavíte si ...

a) Střelbu, tanky, nálety, ...	12
b) Že jsou placeni z našich daní	2
c) Boutros, Boutros, jak se jenom jmenuje ...	6
d) Madeline Albright	4

4. Jste upřímně věřící člověk. To se projevuje zejména ...

a) Chodíte každý týden do kostela	2
b) Pravidelně přispíváte na charitativní účely	4
c) Používáte citace z bible (vytržené z kontextu) k prokázání, že Bůh je členem KDU-ČSL	8
d) Hodláte vyhodit do povětří kliniku, na které se provádějí potraty	10

5. Petra Buzková?	
a) Bohatá „socanka“, která získala velký majetek v restituci	10
b) Až příliš srdečná	6
c) Velmi atraktivní žena (nikdo není ve všem dokonalý)	0
d) Dobrá žena a matka. A hloupá také není ...	8
e) Budoucí prezidentka	8
6. Václav Klaus vs. Miloš Zeman?	
a) Václav Klaus	0
b) Miloš Zeman	10
c) Josef Lux	
7. Chodíte do kina?	
a) Ten volnomyšlenkář, jak se vlastně jmenuje	6
b) Ten malej chlap, co je hodně slyšet, Miroslav ...	10
8. Sledujete TV?	
a) Hlavně Volejte řediteli ...	10
b) Pouze Simpsonovi	0
c) Emanuelu, apod.	8
d) Debatu, Sedmičku, Arénu, Karanténu, ...	4
e) Dallas, ale jen proto, že se na to dívají všichni (takže to musí být dobré, ne?)	6
9. Chodíte do kina?	
a) Pouze na filmy s Dolly Buster	10
b) Pouze na filmy s Bruce Willisem	6
c) Ne	4
d) Pouze když před kinem protestují ochránci dobrých mravů	0
e) Pouze když Vám někdo věnuje zadarmo vstupenku	8
10. Co Vám říká kapitalismus?	
a) Vyhovuje mi možnost vybrat si mezi PepsiColou a CocaColou	2
b) Rád bych prodal svoji ženu a své vlastní děti	4
c) Je to můj sen	0
d) Kam se poděla hodnota akcií Harvardských fondů, do kterých jsem investoval?	6
e) Je to vykořisťování dělníků a rolníků	10
11. Vaše dítě přineslo špatné hodnocení z matematiky. Vaše reakce ...	
a) Nic (je to přece jeho vlastní věc)	0
b) Obviníte z toho manželku	6
c) Obviníte z toho dnešní společnost	10
d) Obviníte z toho Václava Klause	10
e) Vy sám jste učitelem matematiky svých dětí	12

12. Potkáte homosexuála. Osloví Vás. Vaše reakce ...	
a) Jednu mu vrazíte a řeknete mu, že za své hříchy přijde do pekla	10
b) Řeknete mu, že za své hříchy přijde do pekla, ale nevrazíte mu ji, protože jste velmi tolerantní člověk	6
c) Nic. (Co se dá dělat?)	0
d) Hloupá otázka. Jste také homosexuál	0
13. Váš vztah k životnímu prostředí	
a) Máte rád čistý vzduch a vodu	10
b) Vaše přítelkyně je členkou Greenpeace	8
c) Neviditelná ruka trhu sama přičaruje čistou vodu.	0
c) Armagedon se blíží, takže proč se starat ...	12
d) Nestarám se. Kupuji "Dobrou vodu" v plastických lahvích.	6
14. Internet je špatný, protože ...	
a) Je plný sexu a násilí	4
b) Patří nějakému člověku jménem Bill Gates	6
c) Je cenzurován	2
d) Není nikým cenzurován	10
e) Obsahuje domovskou stránku "Svobodných rozhledů" (Vraťte tento výtisk. Okamžitě!)	
15. Váš vůz	
a) Terénní vůz s neprůstřelným sklem a nálepkou "Čechy Čechům"	10
b) Fiat 600 s nálepkou "Greenpeace"	6
c) Mercedes s nálepkou "Macek for premier"	2
d) Jakýkoli s jednou z těch nálepek "Klidná síla"	6
e) Moskvič s (napůl strženou) nálepkou "Lidskost proti sobectví"	8
f) Preferujete MHD	4
16. Váš oblíbený časopis	
a) Reflex	4
b. "Republika"	12
c) "Buď fit!"	2
d) "Svobodné rozhledy"	0
e) Speciální časopisy pro pány	4
17. Celý svět je podle Vás ovládán ...	
a) Hobity	10
b) OSN	10
c) Ministerstvem zahraničí USA	8
d) Medií	2
e) Psssst. Oni nás sledují !!!	10
f) Vámi samotnými.	2
18. Vaše oblíbená rubrika v novinách	
a) Černá kronika	8
b) Obchodní příloha	0
e) Inzertní příloha (použité zemědělské náčiní)	4
f) Nečtete noviny, neboť jsou příliš socialistické	10
g) Nečtete noviny, neboť jsou příliš konzervativní	2

VYHODNOCENÍ:**0 - 60 bodů**

Blahopřejeme, jste liberál. Je jasné, že máte rozum, důvtip, inteligenci a také velký rozhled. I nadále se snažte dobře využívat těchto svých vlastností a pokuste se získávat další příznivce pro naši věc. Rádi uveřejníme Vaše příspěvky v našem periodiku.

60 - 130 bodů

Jste typ člověka na rozhraní. Máte dobré srdce, ale nejste ještě tak liberální (konzervativní), jak je potřeba. Do této Vaší kategorie patří také např. Václav Havel. V žádném případě však nejste úplně ztraceni. Máte-li zájem, rádi Vám poskytneme seznam doporučené literatury a Vy se pak jistě brzy stanete jedním z nás.

131- 200 bodů

Zdá se, že Vás kolektivistické myšlenky zasáhly mnohem víc, než si dokážete připustit. Jste prostě — (cenzurováno). “Svobodné rozhledy” se Vám dostaly do rukou patrně omylem. Nicméně než je navždy odhodíte, máme pro Vás jedno doporučení: Jděte a hledejte spásu - když už ne kvůli sobě, tak alespoň v zájmu svých (Vašich) dětí.

Svobodné rozhledy vycházejí díky soukromé podpoře

**Také Vy můžete svým dílem přispět k šíření *Svobodných rozhledů*
(a ještě ušetřit na daních!*)**

Vážení čtenáři,

vydávání *Svobodných rozhledů* je soukromou iniciativou usilující o liberálně-konzervativní diskusi, jejímž cílem je poskytovat občanům fundovaný argumentační podklad pro jejich postoje k společenským a politickým tématům. Věříme, že budoucnost naší země leží v rukou aktivních občanů, kteří jsou svobodní ve svém konání a rozhodování. Na tomto úkolu se můžete aktivně podílet i Vy!

Obracíme se proto na všechny sympatizanty našeho úsilí k podpoře naší činnosti formou DOBROVOLNÉHO PŘÍSPĚVKU na tisk a distribuci.

Zároveň uvítáme jakékoli Vaše nápady a tipy na soukromé nadace, firmy či jednotlivce, kteří by mohli různou formou významněji přispět k podpoře naší aktivity.

Vaše redakce

Svobodné rozhledy vycházejí díky čtenářům, jako jste Vy!

Pro Váš kontakt s námi využijte jakoukoli formu dle údajů uvedených v tiráži.

Váš dobrovolný příspěvek na šíření *Svobodných rozhledů* je možno **zaslat bankovním převodem z Vašeho účtu přímo nebo poštovní poukázkou (typu A) na bankovní účet 125484176/5100**, Název účtu: S.P.O.R. Pro úhradu ze zahraničí použijte SWIFT CODE: INBACZPP, Bank Address IPB a. s., Senovazne náměstí 32, Prague 1, CZ.

Vaše příspěvky budou určeny výhradně na úhradu tisku a distribuci *Svobodných rozhledů*. O použití příspěvků Vás rádi, na základě požádání, informujeme. Všem, kteří přispějí na šíření *Svobodných rozhledů* jmenovitě poděkujeme vždy v některém z dalších čísel.

*Jak přispět na vydávání a šíření *Svobodných rozhledů* a ještě ušetřit na daních - návod:

Zaměstnanci a podnikatelé - fyzické osoby (příjmy dle §6 a §7 zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů):

Pokud je Váš příspěvek na šíření *Svobodných rozhledů* vyšší než 1000,- Kč nebo vyšší než 2% Vašeho daňového základu (§15 odst. 8) zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů ve znění pozdějších předpisů platného pro zdaňovací období roku 1999), můžete o něj snížit Váš základ daně a to nejen v případě, že podnikáte, ale i tehdy, když máte pouze příjem ze závislé činnosti, tedy ze zaměstnání. Informujte tedy Vaši mzdovou účetní, aby Vám snížila Váš daňový základ! Nejvýše lze odečíst 10% z Vašeho základu daně.

Právnícké osoby zřízené za účelem podnikání - firmy:

Pokud je Váš příspěvek na šíření *Svobodných rozhledů* vyšší než 2000,- Kč Vašeho upraveného daňového základu (§20 odst. 8) zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů ve znění pozdějších předpisů platného pro zdaňovací období roku 1999), můžete o něj snížit Váš upravený základ daně. Nejvýše lze odečíst 2% z Vašeho upraveného základu daně.

Knižní tituly nabízené Liberálním institutem

Knihy vycházející v roce 1999

Frédéric Bastiat - Co je vidět a co není vidět

Ve sbírce esejů slavného francouzského ekonoma, filosofa a žurnalisty, která je uvedena obsáhlou studií doc. Jana Pavlíka, nalezneme mimo hlavního eseje *Co je vidět a co není vidět*, který dal název celé sbírce, také slavné eseje *Petice výrobců svíci*, *Dva systémy etiky*, *Obchodní bilance* a výňatek z Bastiatovy hry *Protekcionismus aneb Tři konšelé*. Kniha je obhajobou svobodného trhu a dokazuje nesmyslnost argumentů politiků, kteří se snaží regulovat a přerozdělovat.

180 stran, doporučená prodejní cena 165 Kč,-

Josef Šíma (ed.): Roger Douglas - Tvůrce nejúspěšnější hospodářské reformy XX. století

Kniha zachycuje návštěvu sira Rogera Douglase, bývalého ministra financí Nového Zélandu, který byl tvůrcem jeho úspěšné liberální reformy v druhé polovině 80. let. Přednášky, diskuse a rozhovory s Rogerem Douglassem ukazují, jak se má provádět reforma, kterou nemá potkat stejný osud jako nepovedenou reformu českou.

100 stran, doporučená prodejní cena 100,- Kč

Henry Hazlitt - Ekonomie v jedné lekci

Ekonomie v jedné lekci je klasické dílo slavného ekonoma, filosofa a žurnalisty Henry Hazlitta, které se stalo bestsellerem v mnoha zemích světa. Jasným a srozumitelným jazykem jsou v knize představeny základní principy ekonomie, jejich aplikace do oblasti hospodářské politiky a reakce na kritiky tržního hospodářství z řad většinové keynesiánské obce. Kniha je vhodná také jako středoškolská učebnice ekonomie nebo jako úvodní vysokoškolský ekonomický text.

230 stran, doporučená prodejní cena 199,- Kč

F. A. Hayek - Soukromé peníze aneb proč zrušit centrální banku

Věhlasná kniha nositele Nobelovy ceny za ekonomii ukazuje, jakým způsobem funguje vydávání peněz ve svobodné společnosti, a přesvědčivě dokazuje, že je na čase vrátit i produkci - pro hladné fungování ekonomiky tak nena-hraditelné komodity - peněz z rukou státního monopolu v podobě centrální banky zpět do rukou trhu.

cca 140 stran, předpokládaná prodejní cena 135,- Kč

Ken Schoolland - Podivuhodná dobrodružství Jonatána Gullibla

Kniha Kena Schollanda, která se stala celosvětový bestsellerem, je smyšleným příběhem o putování hlavního hrdiny Jonatána Gullibla po zemi, která trpí nesvobodou. Tato zem má všechny neduhy moderního státu blahobytu a hlavní hrdina postupně odhaluje všechny jeho vnitřní rozpory.

cca 100 stran, předpokládaná prodejní cena 90,- Kč

Josef Šíma (ed.) - Trh v oblasti bezpečnosti a obrany

Kniha se skládá ze tří esejů, které ukazují, jak se vyvíjela myšlenka ryze tržní společnosti, ve které všechny služby včetně poskytování obrany, bezpečnosti a vymáhání spravedlnosti budou poskytovány trhem a nikoli teritoriálním státním monopolem. Na průkopnický esej Gustave de Molinariho z roku 1849 navázal na přelomu 50. a 60. let 20. století Murray N. Rothbard a detailní fungování celého systému ryzího tržního hospodářství rozpracoval v 90. letech Hans-Hermann Hoppe. Všechny tři přelomové práce jsou doplněny studií Josefa Šímy o vývoji francouzské *laissez-faire* tradice, která vyústila v Molinariho práci, a základech moderního amerického libertariánského myšlení.

cca 100 stran, předpokládaná prodejní cena 110,- Kč

!!! Objednejte si časopis LAISSEZ-FAIRE - nikde se o svobodě a trhu nedozvíte více !!!

Chcete-li získat více informací o Liberálním institutu a jeho aktivitách včetně informací o časopise LAISSEZ-FAIRE a možnostech získání výrazných slev na nabízené knižní tituly, ke kterým opravňuje členství v Klubu přátel liberální literatury,

nalistujte si naše stránky na internetu

<http://www.ecn.cz/liberal>

nebo nás kontaktujte na tel. 02/29 60 60.

Liberální institut, Spálená 51, 110 00 Praha 1, Liberal.institut@ecn.cz

SVOBODNÉ ROZHLEDY

PROSTOR PRO LIBERÁLNĚ-KONZERVATIVNÍ DISKUSI

se nacházejí také na internetovské adrese

<http://all.at/rozhledy/>

a proto máte možnost si:

- časopis číst Vaším oblíbeným prohlížečem
- zdarma stáhnout texty ve formátu MS Word a grafickém PDF formátu
- vyžádat si pravidelné e-mail avízo o novém čísle
- přečíst reakce a příspěvky našich čtenářů

Můžete zakoupit v knihkupectví:

SEIDL
Štěpánská 26
110 00 Praha 1

ACADEMIA
Václavské nám. 34
110 00 Praha 1

Demokracii nelze plně charakterizovat jako vládu většiny, přestože instituce všeobecných voleb je nejdůležitější. Většina totiž může vládnout tyranským způsobem. V demokracii musí být moc vládců omezena. Kriteériem demokracie je: v demokracii mohou být vládci - to jest vláda - odvoláni ovládanými bez krveprolití. Jestliže tedy lidé u moci nechrání ty instituce, které menšině zajišťují možnost pracovat na pokojné změně, potom je jejich vláda tyranií.

KARL RAIMUND POPPER, Otevřená společnost a její nepřátelé II.

* 28. 7. 1992 † 17. 9. 1994